

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวนบ้านป่าบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

Encultural Process Textile Wisdom for Tourism Promotion of Ban Pa Bong Thai Yuan,
Mae Khue Sub-District, Doi Saket District, Chiang Mai Province

ชนิสฐา ใจเป็ง¹

Chanistha Jaipeng¹

Received : 21 มิ.ย. 2565

Revised : 1 พ.ย. 2565

Accepted : 9 พ.ย. 2565

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ 1) รวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวนบ้านป่าบง และ 2) ศึกษากระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยมีจำนวน 50 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และกลุ่มหนุ่มสาวชาวไทยวน บ้านป่าบง เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผ้าทอไทยวน เป็นสิ่งถักทออันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวไทยวน ถือเป็นงานหัตถกรรมแขนงหนึ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชาติพันธุ์และถิ่นกำเนิดที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีลักษณะและเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว มีกรรมวิธีในการผลิตสิ่งถักทอชนิดต่าง ๆ ด้วยความละเอียดอ่อนวิจิตรงดงาม ทั้งทางด้านการเลือกใช้สีเส้น และความงดงามของลวดลายที่ประณีต มีทั้งเทคนิคการจก การยกมุก ปั่นโก (ควบเส้น) เกาะล้ง และการมัดก่าน (คาดก่าน) ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยวนในมิติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี 2) กระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาสิ่งทอของชาวไทยวนบ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก และผู้ใหญ่ผ่านกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ การบอกเล่า การสาธิต การปฏิบัติจริงการเรียนรู้จากสื่อ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การแสดงพื้นบ้าน และการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ, การท่องเที่ยว, ชาวไทยวน

Abstract

The primary aims of this study were to: 1) acquire knowledge regarding the textile wisdom of the Thai Yuan of Ban Pa Bong; and 2) examine the process of transferring the textile wisdom of the Tai Yuan of Ban Pa Bong to promote tourism. This study was qualitative in nature. The research sample comprised 50 individuals, encompassing community leaders, community philosophers, and young individuals from Thai Yuan Ban Pa Bong. A semi-structured interview was employed as the research instrument for this study. By conducting individual interviews and engaging in group discussions, the research team gathered data and insights from participants.

¹ อาจารย์สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและบริการ คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน อีเมล:peeup@hotmail.com

¹ Lecturer in Tourism and Hospitality Management, Christian University of Thailand, Email: peeup@hotmail.com

The research found that 1) Tai Yuan weaving fabrics are woven fabrics that are the Tai Yuan people's intangible cultural heritage. It is regarded as a craft that displays the identity that identifies the ethnicity and origin inherited from ancestors. There are techniques of jok, pearl raising, spinning (combining lines), Koh Luang, and tying the kan (khad kan) that express the identity of the Thai Yuan people in various dimensions as well, 2) the practice of transmitting the textile knowledge of the Thai Yuan Ban Pa Bong community with the aim of promoting tourism involves the dissemination of wisdom to both children and adults. This transmission process encompasses various methods such as oral narration, practical demonstrations, hands-on experience, utilization of media resources, learning from educational materials, participation in folk performances, and preservation through written documentation.

Keywords: Textile Wisdom, Tourism, Thai Yuan

บทนำ

จากประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่กล่าวถึงเป้าหมายที่จะให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง ยั่งยืน และเขียนเชื่อมโยงนำมาสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 กล่าวถึงการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาบริหารจัดการทุก ๆ ด้านทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา พาณิชยกรรม โดยเฉพาะการปฏิบัติงานบูรณาการของทุกส่วนฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงมหาดไทย (โดยเฉพาะกรมพัฒนาชุมชน) ทำให้เกิดการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก จึงนำมาสู่การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม ซึ่งนโยบายที่รัฐบาลได้ส่งเสริมนี้จะทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน ซึ่งนานาอารยะของโลกยุคใหม่ ต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสืบค้น เก็บรวบรวม วิเคราะห์ และจัดระบบข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาในท้องถิ่น (Local wisdom) หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนของตน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งความรู้ (Knowledge based-society) ด้วยสภาพปัญหาและข้อจำกัดเชิงนโยบาย ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาสังคมแบบทางเลือก (Alternative development approach) ขึ้นมากมาย ดังนั้น แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและพลังอำนาจของชุมชน คือแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่ง (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2552: 5-6)

หากกล่าวถึง ภูมิปัญญาที่แสดงถึงการพึ่งพาธรรมชาตินั้น ผ้าทอพื้นบ้านถือเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยควบคู่กับความงามด้านรูปทรง ลวดลาย สีสน และความประณีต จัดเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่สำคัญในการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์อันสะท้อนรากฐานแห่งภูมิปัญญาในการพึ่งพาธรรมชาติด้วยการถักทอความรู้สึนึกคิด ตามจินตนาการและจิตวิญญาณของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ (จรัสพิมพ์ วังเย็น, 2554: 21) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ความรัก ความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ปัจจุบันภูมิปัญญาเหล่านี้ เริ่มที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากผู้ที่มีความรู้ด้านการทอผ้าใหม่ลายโบราณมีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่รู้จักขั้นตอนวิธีการทอผ้าพื้นเมือง ผ้าทอพื้นเมืองเป็นผ้าที่แสดงถึงอัจฉริยภาพของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เป็นสิ่งสะท้อนเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ความประณีต วิจิตรบรรจง ที่ปรากฏบนผืนผ้า สะท้อนให้เห็นถึงความเพียร ความตั้งใจ ความพิถีพิถันความมีศิลปะของผู้ทอผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จากเส้นใยที่ละเส้น ย้อมสีสันทัดให้แปลกตาใช้ลวดลายในการสื่อความหมาย ถักทอลงไป จนกลายเป็นผืนผ้าอันงดงาม (ประทับใจ สิกขา, 2555: 3) ผ้าทอเหล่านี้ชาวบ้านทอขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าซิ่น เสื้อ ผ้าขาวม้า ผ้าสบง ผ้าคลุมผม คลุมไหล่ ผ้าหมอนนอน

หมอนหนุน เป็นต้น และใช้ในทางศาสนา เช่น สบง จีวรของพระภิกษุ ผ้าห่อคัมภีร์ หรือหนังสือต่าง ๆ ผ้ากราบ ผ้าม้วนที่วาดภาพทางศาสนา ตุ๊ก และธงราว เป็นต้น

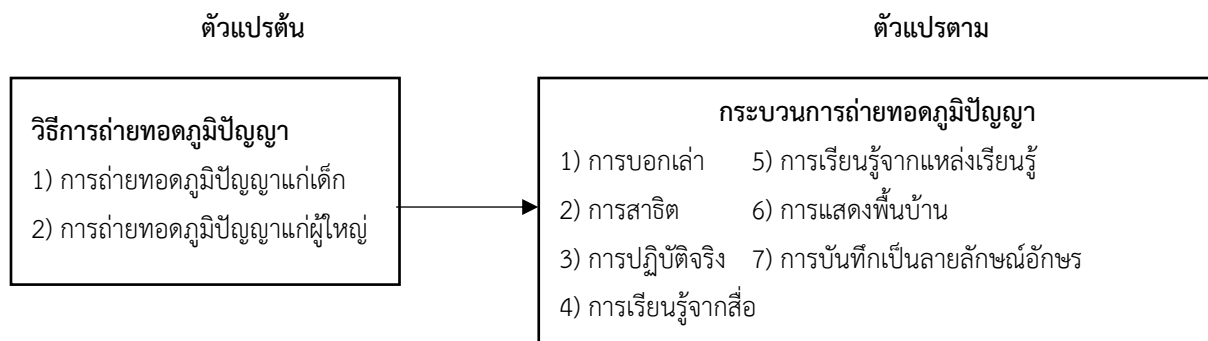
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นอีกหนึ่งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพราะมรดกทางภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ จึงมีความเสี่ยงที่จะสูญหายไปได้ตามกาลเวลาและวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหากเรานำองค์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเข้ามายกระดับและพัฒนาให้เกิดเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวก็จะสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ประโยชน์ทางอ้อมคือ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสืบทอดไปอย่างไม่มีวันจบสิ้น ซึ่งสิ่งนั้นถือเป็นความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลดอยสะเก็ด อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีระบบการจัดการและการถ่ายทอดอย่างไรที่จะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และเพื่อส่งเสริมรายได้ อีกทั้งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม และทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน สร้างการกระจายรายได้สู่ชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ผสมผสานกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษโดยไม่ให้สูญหายไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ และเกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษากระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

กรอบแนวคิด

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแสดงกรอบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531: 63-64) และสามารถ จันทรสุรีย์ (2534: 50-51) มาประยุกต์ใช้เป็น ชื่อต้นตัวแปรต้น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก 2) ด้านวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ และด้านกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นตัวแปรตาม 7 ด้าน ได้แก่ ได้แก่ 1) การบอกเล่า 2) การสาธิต 3) การปฏิบัติจริง 4) การเรียนรู้จากสื่อ 5) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ 6) การแสดงพื้นบ้าน 7) การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยแสดงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิด การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลดอยสะเก็ด อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ประชากรในการศึกษานี้ประชากร คือ ประชาชนที่มีภูมิลำเนา และอาศัยอยู่ในบ้านป่าบางหมู่ 4 ตำบลแม่คือ
1.2 กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการศึกษานี้มีจำนวน 50 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน (ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ปราชญ์ชุมชน จำนวน 5 คน ช่างทอ จำนวน 18 คน พระภิกษุ 1 รูป มัคทายก 2 คน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน 15 คน และกลุ่มหนุ่มสาว จำนวน 7 คน ในชุมชนไทยวนบ้านป่าบาง การเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยพิจารณาเฉพาะประชากรที่มีภูมิลำเนา และอาศัยอยู่ในบ้านป่าบางทั้งหมด และมีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับผ้าทอไทยวน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) โดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม โดยแบ่งออกเป็น 2 ชุดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) โดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เกี่ยวกับบริบททั่วไปของชาวไทยวน บ้านป่าบาง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งเน้นถึงข้อคำถามเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ทั้งทางด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) โดยการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม เกี่ยวกับความเป็นมา ความสำคัญของผ้าทอในชุมชนชาวไทยวน บ้านป่าบาง กระบวนการทอผ้า และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

ซึ่งสร้างและพัฒนาเครื่องมือโดยศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิด ศึกษาเทคนิคการสร้างเครื่องมือตามหลักวิธีวิทยา ทำร่างเครื่องมือให้ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตรวจสอบคุณภาพทำการตรวจสอบความเหมาะสมของสำนวนภาษา และความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามตัวแปร (IOC) เพื่อหาความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน นำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มาวิเคราะห์แล้วหาค่าเฉลี่ยและเทียบเกณฑ์ ซึ่งได้ค่า IOC เท่ากับ 0.89

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยดังนี้

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิมาจาก

3.1.1 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 คน ในชุมชนไทยวนบ้านป่าบาง ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบรายบุคคลแบบเผชิญหน้า โดยผู้วิจัยได้มีการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลเพื่อเข้าไปสัมภาษณ์ โดยมีการขออนุญาตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการตามความสะดวก และมีการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียงร่วมกับแบบบันทึกภาคสนาม เนื่องด้วยผู้วิจัยเป็นคนในชุมชน ดังนั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ส่งผลให้บรรยากาศในการสัมภาษณ์เป็นธรรมชาติและมีความยืดหยุ่นมากที่สุด เริ่มต้นถามด้วยคำถาม ปลายเปิดง่าย ๆ กว้าง ๆ ก่อนเพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลเริ่มคิดเกี่ยวกับประเด็นที่จะสัมภาษณ์ในลักษณะทั่ว ๆ ไป เมื่อเข้าสู่บรรยากาศการสนทนามากขึ้น จึงใช้คำถามที่ตรงประเด็นมากขึ้น เพื่อนำสู่ประเด็นที่มีความเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น จากนั้นรวบรวมและนำข้อมูลที่ได้มาสนทนากลุ่มร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเป็นผู้จุดประเด็นในการสนทนา เพื่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวน บ้านป่าบางอย่างละเอียดอีกครั้ง ทั้งนี้มีผู้เข้าร่วมสนทนาในกลุ่มประมาณ 6-10 คน ซึ่งเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้

3.1.2 การจดบันทึก โดยการบันทึกภาคสนามผู้วิจัยจะทำการบันทึกในแบบบันทึกภาคสนามทั้งในขณะที่เก็บข้อมูล และการบันทึกข้อมูลจากการสังเกต ในขณะที่สัมภาษณ์

3.1.3 การสังเกต โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการสามขั้น คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก เพื่อให้ได้ข้อมูลจริงจากผู้ถูกสังเกต และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือการที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่ภายนอกไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนกระทำอยู่ โดยทั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสังเกตตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และจดบันทึกในแบบบันทึกภาคสนาม

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ การเก็บข้อมูลทุติยภูมิมาจากการค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการ ตำรา เอกสาร วารสาร รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนครชุมจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์เชิงเนื้อหาให้ครอบคลุมทุกมิติและเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วางกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเอกสารซึ่งประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการ ตำรา เอกสาร วารสาร รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis)

4.2 ข้อมูลจากภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ การสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจะอาศัยประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการประมวลผล และวิเคราะห์ภาพรวม หากพบว่าข้อมูลหรือประเด็นใดข้อมูลยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาที่มีอยู่เป็นเบื้องต้น หรือมีการสัมภาษณ์ หรือเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมอีกครั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจน

4.3 การตรวจสอบข้อมูล โดยทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ และแยกประเภทข้อมูลให้เรียบร้อย เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดข้อเท็จจริงของความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล เป็นการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่มาต่าง ๆ โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาเขียนรายงานการวิจัยในเชิงพรรณนาต่อไป

สรุปผล

จากการดำเนินการวิจัย ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถสรุปผลการวิจัย ตามความมุ่งหมายของการวิจัย ได้ดังนี้

1. บริบทชุมชน

1.1 ไทยวน หรือไทยล้านนา หรือโยนก เป็นกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามาเป็นเวลานาน เรียกตนเองว่า “คนเมือง” อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน และแพร่ รู้จักในนามไทยล้านนา มีภาษาพูดใกล้เคียงกับไทลื้อ และไทเขิน ชาวไทยวนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความเคารพและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามกฎมั่งราย ศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายของพระเจ้ามั่งราย (หรือเม็งราย) กษัตริย์ไทยล้านนา เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วินิจฉัยมั่งราย ซึ่งหมายถึงการตัดสินหรือพิพากษา ของพระเจ้ามั่งราย โดยการนำกฎในธรรมศาสตร์มาใช้ให้เข้ากับรูปคดี อีกทั้งมีความเชื่อในเรื่องผีว่าอาจให้คุณหรือโทษได้ ผีที่ชาวไทยวนให้ความสำคัญ ได้แก่ ผีเรือน หรือ ผีประจำตระกูล หรือผีบรรพบุรุษ คนไทยวนเรียกผีปู่ย่า ในตระกูลของคนไทยวนจะมีศาลผี หรือหิ้งผียู่ที่บ้านของคนใดคนหนึ่ง เมื่อลูกหลานในวงศ์ตระกูลแต่งงาน หรือเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ ก็จะมาไหว้ผีปู่ย่าที่บ้านที่มีศาลหรือหิ้งผียู่ ผู้ชายในอดีตเมื่อออกไปทำงานนอกบ้าน หรือเดินป่าจะนุ่งกางเกงขาก๊วย ลักษณะคล้ายกางเกงย้อมด้วยสีคราม สวมเสื้อแลบแดง หน้าอกประดับด้วยลูกกระดุมเงิน คาดเอวด้วยกระเป๋าลูกสำหรับใส่สัมภาระต่าง ๆ ผู้หญิงการแต่งกายของหญิงไทยวนจะมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ

“ผ้าขึ้น” ที่มีลักษณะเป็นผ้ารีลายขวางต่อตีนด้วยผ้าสีแดงหรือดำ และต่อหัวขึ้นด้วยผ้าสีขาว สีแดง หรือดำ หรืออาจจะเป็นผ้าสีเดียวก็ได้ โดยการเย็บเข้าด้วยกันเรียกขึ้นชนิดนี้ว่า “ขึ้นดำ” หรือ “ขึ้นต่อตีนต่อเอว” ชาวไทยวน มีภาษา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่ออันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ในสังคมของชาวไทยวนมีความคิดในเรื่องผี ผสมพุทธศาสนา โดยเฉพาะผีปู่ย่า (ผีบรรพบุรุษ) จะมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานชาวไทยวนให้ประพฤติตน ถูกต้องตามจารีตประเพณี และกรอบที่ติงามของสังคม อีกทั้งมีความเชื่อเรื่อง “ซิด” คือข้อห้าม หรือข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่ควรปฏิบัติ ไม่ให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับตัวเองและครอบครัว

ภาษาเขียนและภาษาพูดของชาวไทยวนมีรูปแบบเป็นของตนเอง ซึ่งในปัจจุบันก็ยังพบเป็นการใช้ภาษาเขียน ในพระธรรมคัมภีร์พุทธศาสนา และปืสา ใบลาน ทั้งนี้ภาษาเขียนของไทยวน หรือเรียกว่า “อักษรล้านนา หรือ อักษรธรรม” ยังใช้ในกลุ่มชาวไทลื้อ เชียงรุ่ง และไทเขิน เชียงตุงด้วย เนื่องจากในอดีตชาวล้านนา ได้นำพุทธศาสนาเข้าไปเผยแพร่ไปยัง สองดินแดนนี้

ในส่วนของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ชาวไทยวนนิยมสร้างเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง มีทั้งหลังคาแบบจั่วเดียวและหลังคาจั่วแฝด ซึ่งรูปแบบเรือนที่นิยมทำกันมาก คือ เรือนจั่วแฝดแบบ “เรือนกาแล” ที่มียอดจั่วเป็นไม้ไขว้กัน ตกแต่งด้วยการฉลุลวดลายอย่างสวยงาม

การแต่งกายของสตรีชาวไทยวนในอดีต แต่เดิมนิยมเปลือยท่อนบน นุ่งขึ้นต่ำต่อตีนต่อเอว เกล้ามวยผมไว้ท้ายทอย เมื่อมีโอกาสพิเศษจึงมัดดอกหรือห่มสรวายด้วยผ้าสีพื้นหรือผ้าลายดอก นุ่งขึ้นตีนจกหรือสอดดินเงินดินทองตามฐานะ ภายหลังนิยมสวมเสื้อแขนกระบอกและห่มสไบสรวายทับ พร้อมหย่องเครื่องประดับสวยงาม ส่วนบุรุษแต่เดิมนิยมเปลือยท่อนบน นุ่งเค็ดม้าม นุ่งผ้าต้อย สักตันขา ภายหลังนิยมแต่งชุดราชประแตน และชุดเดี่ยวสะต่อตามสมัยนิยมที่ได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลางและชาวตะวันตก

1.2 โรงทอผ้า ไทยวน บ้านป่าบง ก่อตั้งโดยการรวมตัวของกลุ่มผู้นุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านบ้านป่าบง หมู่ที่ 4 ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยกลุ่มผู้นุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ขอรับบริจาคที่ทอผ้า ซึ่งเป็นเครื่องมือทอผ้า โดยใช้มือและเท้าสลับกันไปมาสานเส้นด้ายให้มีสีสันลวดลายที่สวยงามตามแบบสมัยโบราณ ไม่ใช่เครื่องทุ่นแรงใด ๆ กระบวนการทอผ้าทุกอย่าง ใช้แรงงานคนทุกขั้นตอนตามแบบโบราณ ตั้งอยู่ที่อาคารอเนกประสงค์ด้านหลังวัดเทพินทราราม (วัดป่าบง) ซึ่งทุกวัน จะมีกลุ่มผู้สูงอายุหมื่นเวียนกันมาทอผ้าเป็นประจำทุกวัน และในทุก ๆ วันจะมีนักท่องเที่ยวและวัยมาเยี่ยมชมการทอผ้า โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแรงงานคน เป็นการทอผ้าแบบโบราณ แบบพื้นบ้านล้านนา

ปัจจุบันมีที่ทอผ้า 10 หลัง เพื่อให้ประชาชนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีความชำนาญในการทอผ้า และมีประสบการณ์ในการทอผ้าตั้งแต่เด็กจนถึงอายุ 60-70 ปี ที่รวมกลุ่มกันมาทอผ้า สร้างรายได้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปะผ้าทอไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดไป รวมทั้งมีการจำหน่ายผ้าทอที่ทอเสร็จเรียบร้อยแล้วในราคาถูก ซึ่งปัจจุบันการทอผ้า ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งหากนักท่องเที่ยวประสงค์จะซื้อผ้าทอสีสันลวดลายดีต้องสั่งจองล่วงหน้า เพราะไม่สามารถทอผ้าให้ทันตามความต้องการที่มีเพิ่มมากขึ้นได้ ในปัจจุบันโรงทอผ้าไทยวน บ้านป่าบง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลแม่คือ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งไทย และต่างประเทศ รวมถึงคณะที่มาศึกษาดูงานในพื้นที่ตำบลแม่คือ มักจะแวะเวียนมาเยี่ยมชมและศึกษาดูงานด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาด้านการทอผ้าอยู่เสมอ

2. องค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ผ้าทอไทยวน เป็นสิ่งถักทออันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวไทยวน ถือเป็นงานหัตถกรรมแขนงหนึ่ง ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชาติพันธุ์และถิ่นกำเนิดของตน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษตามบันทึกในประวัติศาสตร์ของไทย ซึ่งได้กล่าวถึงการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานไปอาศัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยเหตุของการศึกสงคราม และผ้าทอไทยวน ยังถือเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิมอีกแขนงหนึ่งในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติไทย ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงยุคปัจจุบัน มีลักษณะและเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัวกล่าวคือ มีกรรมวิธีในการผลิตสิ่งถักทอชนิดต่าง ๆ ด้วยความละเอียดอ่อน

วิถีตรงตาม ทั้งทางด้านการเลือกใช้สีส่น และความงดงามของลวดลายที่ประณีต มีทั้งเทคนิคการจก การยกมุก ปั่นโก (ควบเส้น) เกาะล้ง และการมัดก่าน (คาดก่าน) ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทวนในมิติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของตน ซึ่งแฝงด้วยคติคำสอนที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาให้เห็นผ่านลวดลายที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้ามานานนับร้อยปี โดยผ้าทอไทวนชนิดต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ และใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทวน ได้แก่ ผ้าหม หัวเก็บ ผ้าเช็ดหน้า ย่อม ผ้าชนิดต่าง ๆ (ตัวจีน) หมอนหน้าจก ผ้าสไบ ผ้าปรกหัวนาค ตุ้ง พวงเข็ม (ตุ้งโย) เป็นต้น ในปัจจุบัน ผ้าทอไทวนกำลังเข้าสู่ขั้นวิกฤต มีความเสี่ยงต่อการสูญหายเพราะผู้สืบทอดในการทอผ้าในชุมชน จะมีในบางชุมชนเท่านั้น ส่วนใหญ่จะมีการทอแต่เฉพาะผู้สูงอายุ ขาดการถ่ายทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่

ชาวไทวน บ้านป่าบง ส่วนใหญ่นิยมการทอผ้าจก เพราะถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มชน ที่มีเชื้อสายไทวนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ผ้าจกนั้นถือกันว่ามีคุณค่ามากด้วยเทคนิคการทอจกต้องใช้ความสามารถ และความอดทนของช่างทอสูง ชาวไทวนจึงนิยมใช้ผ้าในโอกาสพิเศษเท่านั้น ในอดีตผู้หญิงไทวนจะต้องฝึกหัดทอผ้าขึ้นใช้เอง ทั้งผ้าขึ้นและผ้าที่ใช้ในชีวิต ผู้หญิงชาวไทวนทุกคนจะต้องทอผ้าขึ้นติดจกให้เป็น เพราะมีค่านิยมว่าการทอผ้าเป็นหน้าที่ ของผู้หญิง และผู้หญิงคนใดที่มีความสามารถทอผ้าจกได้ ถือว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติของกุลสตรีเหมาะสมที่จะออกเรือนไปเป็น แม่บ้านแม่เรือนได้ ผ้าทอไทวนจึงมีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวไทวนตั้งแต่เกิดจนตาย ชาวไทวน จะทอผ้าไว้ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณี วัฒนธรรมและศรัทธาความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา ผ้าบางชนิดทอขึ้นเพื่อใช้ เพียงครั้งเดียวในชีวิต บางชนิดก็เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนา บางชนิดก็ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าปรกหัวนาค เป็นผ้าที่ ทอขึ้นใช้คลุมหัวนาคในขณะที่แห่นาคไปบวช ผ้าที่ใช้เป็นผ้าไหว้ที่ฝ่ายหญิงจะเตรียมไว้ก่อนวันแต่งงานเพื่อขอขมาต่อพ่อแม่สามี หรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามี ย่อมจกที่ทอขึ้นเป็นพิเศษมีลวดลายที่วิจิตรงดงามใช้ถวายพระภิกษุไว้ใช้ใส่สังฆารัตนต่าง ๆ หรือผ้าที่ทอไว้ สำหรับคลุมศพในเวลาเสียชีวิต หรือคลุมโลงศพในงานศพ เป็นต้น

อีกทั้งชาวไทวน บ้านป่าบง มีเอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่มีความพิเศษที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่เด่นชัดโดยเฉพาะ ผ้าขึ้น ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายหลักของสตรี ผ้าขึ้นในชีวิตประจำวันของสตรีไทวนที่สำคัญ เช่น ขึ้นติดจก ขึ้นตา ขึ้นชีว (ขึ้นสี่เหลี่ยม) ขึ้นแล โดยโครงสร้างผ้าขึ้นจะประกอบด้วยผ้า 3 ส่วน แต่ละส่วน คือ ผ้านคละขึ้นที่นำมาเย็บประกอบกัน ผ้าขึ้นทุกประเภท ของชาวไทวนต้องมีหัวขึ้น โดยหัวขึ้นจะเป็นผ้าฝ้ายสีขาวเย็บต่อกับผ้าสีแดงซึ่งอยู่ติดกับตัวขึ้น (ผ้าสีขาว และผ้าสีแดงจะต้อง เป็นผ้านคละผืนนำมาเย็บติดกันจึงจะถูกตามเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าขึ้นชาวไทวนแต่โบราณ) ส่วนตัวขึ้นก็จะมีลักษณะแตกต่างกันตามชนิดของขึ้น เช่น ขึ้นติดจก ตัวขึ้นจะทอเป็นผ้ายกมุกลายต่าง ๆ ขึ้นตาตัวขึ้นทอเป็นพื้นสีแดง จกดอกประกอบเป็นระยะ พงด้วยสีดำเป็นแถบพื้น ขึ้นแลทอเป็นพื้นสีดำตลอดทั้งตัวขึ้นมีแถบสีแดงเชื่อมต่อกับตีนขึ้น หรือขึ้นชีวทอเป็นผ้าพื้นยกดอกสี่เหลี่ยม ตลอดทั้งตัวและทอจกคันระหว่างตัวขึ้นกับตีนขึ้น เป็นต้น ส่วนตีนขึ้นเป็นส่วนที่นำมาต่อกับตัวขึ้นซึ่งเป็นส่วนล่างสุด ผ้าทอไทวน ที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุด คือ การต่อตีนขึ้นด้วยผ้าที่ใช้กรรมวิธีการจก จึงเรียกว่า ผ้าขึ้นติดจก

3. กระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทวนบ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 คน ในชุมชนไทวน บ้านป่าบง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน (ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ประชาชนชุมชน จำนวน 5 คน ช่างทอ จำนวน 18 คน พระภิกษุ 1 รูป มัคทายก 2 คน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน 15 คน และกลุ่มหนุ่มสาว จำนวน 7 คน ซึ่งมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในบ้านป่าบงทั้งหมด มีความเห็นสอดคล้อง กันว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทวนบ้านป่าบงนั้น ควรดำเนินการดังนี้ 1) เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้ โลกรอบ ๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานละดีงุดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ หรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ในขณะที่ 2) ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่า โดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรม ทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น มีขั้นตอน ผู้ใหญ่สอนบ่าวสาว วิธีการถ่ายทอด ในรูปแบบการบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำร้องของการละเล่นบันเทิงต่าง ๆ โดยเฉพาะคำขอ

ของภาคเหนือ เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะอาศัยวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งที่แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้

ในขณะที่ด้านกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นซึ่งสอดคล้องกันว่า 1) การบอกเล่า โดยการบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาเป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดทั้งนี้ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และช่างทอเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของปราชญ์ชาวบ้าน และช่างทอเกี่ยวกับผ้าทอ และการทอแบบไทยวนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟัง และจดจำความรู้ หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟัง 2) การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดง หรือกระทำพร้อมกับการบอก หรืออธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ ในการทอผ้าแบบไทยวน การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการ และการสาธิตประกอบการบรรยายในการทอผ้า 3) การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยให้ผู้รับการถ่ายทอดลงมือทอผ้าแบบไทยวนโดยมีผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการทั้งนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย 4) การเรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น 5) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอด ภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลาซึ่งจัดไว้ที่วัดเทพินทราราม การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวม หมายถึงการใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย 6) การแสดงพื้นบ้าน เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยม ชมชอบ เป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ ซึ่งทางภาคเหนือการแสดงพื้นบ้านที่นิยม ได้แก่ การซอ 7) การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น บันทึกในตำราต่าง ๆ วิดีทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ และยูทูบ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ และสืบสานภูมิปัญญาด้านสิ่งทอต่อไปให้สูญหาย

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวน บ้านป่าบงนั้น ยังคงเน้นที่กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการบอกเล่า การสาธิต และการปฏิบัติจริง ทั้งนี้ชุมชนได้มีมติ ร่วมกันในการคิดริเริ่มที่จะจัดทำพิพิธภัณฑ์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน การบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อดำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมา

และจากข้างต้นสามารถนำมาจัดทำแนวทางพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน บ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว โดยกำหนดได้ดังนี้

1. ผู้นำชุมชน แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จกล่าวคือ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนชี้ให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้นำชุมชนจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือ และเป็นศูนย์ในการประสานความสัมพันธ์ในการทำงานกับทุกภาคส่วน เพื่อเกิดการทำงานของชุมชนแบบความร่วมมือ กล่าวคือ เมื่อผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชนจะทำให้ชุมชนพร้อมที่จะขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

2. ภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่อือ ควรเข้ามสนับสนุนการจัดด้านองค์ความรู้ในชุมชน ด้านสิ่งทอของชาวไทยวนในรูปของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนในชุมชนทำหน้าที่สำรวจ ค้นหา และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และดำรงไว้สืบไป อีกทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมภูมิปัญญา และจารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของการเสนอความคิดเห็น

และการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นในการดูแลรักษาภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีของตน อีกทั้งควรกำหนดนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยเน้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน มีการจัดทำแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของจังหวัดในระยะสั้นและระยะยาว

3. คนในชุมชน ทั้งนี้การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวนบ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้ชาวไทยวนบ้านป่าบง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวน ในด้านการพัฒนาด้านการบริการนักท่องเที่ยว ชุมชนควรมีการวางแผนการบริการนักท่องเที่ยวที่เป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การติดต่อประสานงานกับกลุ่มนักท่องเที่ยว ร่วมกันพัฒนาคุณภาพการบริการแก่นักท่องเที่ยว ให้ได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน และควรยกระดับมาตรฐานของสินค้าทั้งสิ่งทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลิตภัณฑ์ของชุมชน อีกทั้งควรให้สมาชิกกลุ่มหนุ่มสาว เยาวชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพิ่มศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การสืบทอดการทอผ้า การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว การนำชมสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยพบประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. การทอผ้าในวิถีชีวิตของชาวไทยวน บ้านป่าบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาบ้านป่าบง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอดอยสะเก็ดมีเขตติดต่อกับอำเภอสันกำแพง การประกอบอาชีพจึงมีความคล้ายคลึงกัน มีทั้งการทำเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา เป็นอาชีพ ชาวไทยวน บ้านป่าบง มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นคือการทอผ้า การทอผ้านับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของตนเอง และการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้ ความชำนาญในการทอผ้า สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพชน และอาศัยการทอผ้าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หล่อเลี้ยงชีวิตมาโดยตลอด จนเป็นที่ยอมรับกันในวงการผ้าทอ และเป็นของดีของหมู่บ้าน ชาวไทยวนบ้านป่าบง แต่เดิมมีการทอผ้าขึ้นมาเพื่อใช้เพียงแคในครอบครัวของตน จนเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีการทอผ้ามอบให้ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ในช่วงประเพณีชาวไทยวนมีการทอผ้าเพื่อถวายทานตามงานบุญ ตามโอกาสอันสมควรแก่การถวายทาน การถวายทานด้วยผ้าเช่นนี้ว่าเป็นการสั่งสมบุญครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต ซึ่งขณะที่ก่อให้เกิดความวิริยะอุตสาหะความพยายามในการสั่งสมบุญโดยใช้ผ้าเป็นวัตถุในการถวายทาน อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้อีกทางหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งความเป็นวิถีชีวิตของชาวล้านนา เป็นที่น่าสนใจกับผู้ที่ต้องการเรียนรู้การทอผ้า ในท้องถิ่นบ้านป่าบง ผ้าทอนอกจากจะเป็นผ้าที่ทอเพื่อในประเพณียังสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว เช่น ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า เป็นต้น และนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนได้อีกด้วย และที่สำคัญยังจะทำให้คนในชุมชนได้รู้สึกหวงแหนและอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งความเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีการทอผ้าของบรรพชนไว้ ผ้าทอกับชุมชนไทยวนบ้านป่าบงจึงอยู่คู่กันมาตลอดบนฐานความสัมพันธ์กับประเพณี คติความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยกล่อมเกลาสภาวะจิตใจของคนในชุมชนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข อันเป็นแนวทางให้คนในชุมชนไทยวนบ้านป่าบงได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพชนจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552) ที่ระบุว่า การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต้องหาวิธีการสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เดิมมีแต่คุณค่า ซึ่งเป็นแนวคิดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรือกล่าวได้ว่าต้องมีภูมิปัญญาอันจึงเกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมการสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยแยกเป็น 4 กลุ่ม คือ การสืบทอดทางวัฒนธรรม

ศิลปะ สื่อ และงานสร้างสรรค์แบ่งตามลักษณะของงาน ทั้งนี้องค์ความรู้ด้านการทอผ้าไทยวนนั้น ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานภายนอก ได้แก่ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลแม่คือ และสำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รวมถึงมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภายใต้โครงการ U2T ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด ที่ได้เข้ามาส่งเสริม และช่วยเหลือในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไทยวน บ้านป่าบง (วัดเทพินทราราม) รวมถึงรวบรวมองค์ความรู้ในการทอผ้าไทยวนของผู้สูงอายุไปสู่คน หรือกลุ่มคนที่สนใจ เพื่อมุ่งหวังให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอต่อไป สอดคล้องกับ นรินทร์ สังข์รักษา (2559) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้สิ่งที่คนรุ่นหนึ่งได้ศึกษาไว้ และถ่ายทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมุ่งหวังให้องค์ความรู้ดังกล่าวเกิดประโยชน์ต่อคนรุ่นต่อไป

2. ประเทศไทยมีความพร้อมในการขับเคลื่อนประเทศให้เข้าสู่เศรษฐกิจสร้างเสริมระดับหนึ่งเนื่องจากไทยมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะทางศิลปะที่สืบทอดต่อกันมาผ่านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้ชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการ การท่องเที่ยว กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน (ปิรันธ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก, 2559: 252) การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าบงนั้น ต้องประกอบไปด้วยคนในชุมชน ผู้นำชุมชน และภาครัฐเข้ามาส่งเสริมและการบริหารจัดการภายในชุมชน เนื่องจากองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมี 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการและด้านการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษา ของจินต์ประวีร์ เจริญนิม และสิริชัย ดีเลิศ (2563) ศึกษาเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคม ที่ยั่งยืนพบว่า วิธีการหรือเทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุหมายถึง รูปแบบหรือเทคนิคต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุใช้ในการถ่ายทอด ให้แก่คนรุ่นหลังได้รับรู้ ด้วยลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การบอกเล่าเรื่องราว การสอดแทรกในรูปความบันเทิง ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์ อักษร การสาธิตหรือปฏิบัติจริง และการปฏิบัติจริงที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ และยังสามารถนำมาจัดทำเป็นแนวทาง พัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชาวไทยวนบ้านป่าบง เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชน ถือเป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ เมื่อผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความตระหนักถึงคุณค่า และภูมิปัญญาของชุมชนจะทำให้ชุมชนพร้อมที่จะขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมาย 2) ภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่ คือ รวมถึงหน่วยงานอื่น ๆ ควรเข้ามาสนับสนุนการจัดด้านองค์ความรู้ในชุมชน ด้านสิ่งทอของชาวไทยวนในรูปของการศึกษาวิจัย และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรม เพื่อเผยแพร่ และอ้างอิงไว้สืบไป และมีการจัดทำแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของจังหวัดในระยะสั้น และระยะยาว สอดคล้องกับราเมศร์ พรหมชาติ (2564) ที่พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาคีหลักในการดำเนินงาน ในระดับพื้นที่ มีภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเอง โดยเชื่อมกับสถาบันการศึกษา ในการสร้างองค์ความรู้ แนวทางการสร้างภาคีสาธารณะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านแสงพันจึงเป็นการประสานพลัง ให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเกิดการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกกำหนดทิศทาง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน พร้อมทั้งสร้างความตระหนักให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนการอนุรักษ์และฟื้นฟูโบราณสถาน โบราณวัตถุ ภายในชุมชนการท่องเที่ยว ชุมชนนับเป็น เครื่องการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมในหมู่สมาชิกและมีส่วนสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน 3) คนในชุมชน ควรมีการวางแผน การบริการนักท่องเที่ยวที่เป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การติดต่อประสานงานกับกลุ่มนักท่องเที่ยว ร่วมกันพัฒนาคุณภาพการบริการ แก่นักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน และควรยกระดับมาตรฐาน ของสินค้าทั้งสิ่งทอ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลิตภัณฑ์ของชุมชน อีกทั้งควรให้สมาชิกกลุ่มหนุ่มสาว เยาวชน และผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้อง เพิ่มศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การสืบทอดการทอผ้า การเป็นเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสื่อความหมาย

ทางการท่องเที่ยว การนำชมสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น สอดคล้องกับ ฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง, สุรัชย์ กังวล และวราภรณ์ นันทะเสน (2561: 60-61) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ส่งเสริมอนุรักษ์รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบ ต่อทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดกระบวนการเรียนรู้ ตระหนักและเห็นคุณค่า เข้าใจวิถีชีวิตภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นปัจจุบันและในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไทยวน บ้านป่าบง ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุแต่เป็นผู้ที่มีทักษะและความเชี่ยวชาญ การทอผ้าได้หลากหลายซึ่งเป็นองค์ความรู้ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ ผู้นำชุมชนโดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ หรือการสืบทอดองค์ความรู้ในรุ่นหลังต่อไปโดยเน้นที่วิธีการสาธิตและปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในชุมชน

1.2 ผู้นำชุมชนควรมีการจัดการประชาสัมพันธ์และกิจกรรมการส่งเสริมการตลาดอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกทั้งในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมอนุรักษ์สืบทอดการทอผ้า การแข่งขันการทอผ้าของกลุ่มหมู่บ้านในแต่ละหมวดในชุมชนบ้านป่าบง รวมถึงการจัดเวิร์คช็อปด้านการทอผ้าในชุมชน ต่อนักท่องเที่ยว

1.3 คนในชุมชนต้องสร้างความตระหนักให้เห็นความสำคัญ และแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดวิถีชีวิตการทอผ้า ให้กับคนรุ่นหลังเพราะในปัจจุบันกลุ่มหมู่บ้านในชุมชนบ้านป่าบงไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการทอผ้าไทยวน ซึ่งอาจส่งผลให้คุณค่าของการทอผ้าไทยวนซึ่งนับวันจะมีบทบาทน้อยลง และอาจสูญสิ้นไปในที่สุด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรเป็นงานด้านการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์และระบบการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ เพื่อเป็นสื่อการประชาสัมพันธ์ในการนำไปใช้ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จรัสพิมพ์ วังเย็น. (2554). แนวคิดหลังสมัยการย้อนสู่โลกแห่งภูมิปัญญา. *สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 13(1), 20-23.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). *ภูมิปัญญาแห่งอีสาน: รวมบทความอีสานศึกษา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จันทประวีร์ เจริญภูมิ และศิริชัย ดีเลิศ. (2563). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 33(2), 152-167.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2559). *การจัดการความรู้และภูมิปัญญา*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประทับใจ ลึกขา. (2555). *ผ้าทอพื้นเมืองอีสานใต้*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- ปิรันธ ชินโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก. (2559). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวนผึ้ง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 250-268.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). *ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: วี. พรินท์ (1991).
- ฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง, สุรัชย์ กังวล และวราภรณ์ นันทะเสน. (2561). ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 8(2), 52-83.

- รามศรี พรหมชาติ. (2564). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนบ้านแสงพัน ตำบลแสงพัน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 6(2), 168-183.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นคืออะไร*. กรุงเทพฯ: CURS PHAD PRAV.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). *รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy)*. กรุงเทพฯ: พี.ซี. เพรส (บุญชิน).